

DEMYTOLOGISOINNIN PERUSOPPIKIRJA

Roland Barthes, *Mytologioita*. Suomentanut Panu Minkkinen. Gaudeamus, Helsinki 1994. 218 s.

Roland Barthesista on tullut nopeasti yksi tunnetuimmista eurooppalaisista ajattelijoina Suomessa. Lyhyessä ajassa häneltä on käännetty kolme teosta: *Tekijän kuolema — tekstin syntymä* ja *Tekstin hurma* vuonna 1993, ja nyt *Mytologioita*. Kun otetaan vielä huomioon vuonna 1985 käännetty *Valoisa huone*, voidaan sanoa, että suomalaiset kääntäjät ovat todella ahkeroineet Barthesin parissa. Liekö osasyynä se, että Barthesin ajatukset tekijäsubjektin kuolemasta lämmittävät kovasti kääntäjän sydäntä.

Itse subjekti, Roland Barthes tuntee ehkä parhaiten kirjallisuustieteilijänä, ja juuri kirjallisuuden olemuksen painottuvatkin hänen kaksi edellistä käännoistään. Mutta Barthes on myös vahva kulttuurikriitikko ja juuri tätä *Mytologioita* ovat: kulttuurin kritiikkiä.

On esitetty, että Barthes teki Ranskan 60- ja 70-luvun intellektuaalisille piireille sen, minkä **Sartre** ja **Merleau-Ponty** tekivät 40- ja 50-luvulla: he kaikki esittelivät uuden metodin, joka vastasi aikakauden kulttuurista ilmapiiriä. Siinä missä Sartre ja Merleau-Ponty toivat esille fenomenologiaa sodanjälkeisen Euroopan henkisen kriisin keskellä Barthes seurasi saussurelaista strukturalistista lingvistiikan mallia, jonka avulla hän pyrki ymmärtämään modernin kulttuurin ilmiöitä, jotka liittyivät ennen kaikkea massamediaan. Nämä erilaiset massamediaan liittyvät ilmiöthän ovat selkeästi sellaisia, joissa muoto on keskeisellä sijalla ja joissa tekijät ovat mahdollisimman häivytettyjä.

Mytologioita, joka julkaistiin vuonna

1957, yhdistää strukturalismin marxilaiseen kritiikkiin kulutushyödykkeiden fetissi-luonteesta ja kulttuurin mystifioimisesta. Pääosassa on 53 lyhyttä kirjoitusta, joissa Barthes lukee sellaisia "tekstejä" kuin lehtiartikkelit, elokuvat, muotijulkaisut, ruokalimat jne. Näissä esiintyvät kulttuuriset ilmiöt muodostavat myyttejä, mikä Barthesin sanoin "muuttaa pikuporvarillisen kulttuurin yleismaailmalliseksi luonnoksi." Barthesin tavoite on esittää massakulttuurin kieleen kohdistuvaa ideologista kritiikkiä ja purkaa tämä kieli, kuten hän sanoo, semiologisesti.

Strukturalismin ja marxilaisuuden kädenlyönti

Barthesin lähtökohtana on strukturalistinen periaate kielen rakenteen keskeisyydestä kulttuurissa. Barthesin mukaan myös kaikki kulttuuriset myytit ovat kieltä. Tämä koskee myös sellaisia ei-lingvistisiä ilmiöitä kuten painiottelu, striptease-esitys, muovitaiteen näyttely tai uusi Citroën.

Myytti muodostuu juuri kielen tai puheen kautta, jolloin kulttuurinen ilmiö ei enää noudatakaan tautologian lakia. Painiottelu ei olekaan enää pelkkä painiottelu, vaan sitä määrittää muoto, jolla se on ilmaistu. Barthesin kritiikki kohdistuu erityisesti tähän luuloteltuun tautologiaan, jossa ilmiöt saavat "luonnollisuuden" asun. Edes puu ei ole pelkkä puu, kun se tulee puheeseen. Tällöin puusta kerrotaan jotakin ja näin siitä tulee "määrätynlaiseen kulutukseen tarkoitettu koristeltu puu."

Myytti on täten viesti, jossa tärkeintä ei ole viestin näkyvä viittaus johonkin objektiin tai referenssiin, vaan juuri se näkymätön puoli, jolla viesti ilmaisee sanottavansa. Tässä Barthes noudattaa strukturalismin keskeistä periaatetta, jonka mukaan merkin tai viestin merkityksen muodostaa sen muoto, eikä sen substanssi. Tosin Barthes menee pidemmälle kuin **de Saussure**, kohti marxilaisia kritiikkiä: merkittävä ei ole vain muoto, vaan viestin historiallinen käyttö. Näin analyysin kohteena ovat kulttuuriset ilmiöt kielenä ja puheena, sellaisena kuin ne ovat kulutukseen tarkoitettua fetissiä, jossa pikku-porvarillinen kulttuuri muostuu yleismaailmalliseksi luonnoksi ja normiksi. Tämän normin demystifioiminen on juuri kritiikin toinen päämäärä.

"Musta mies tekee kunniaa"

Mytologioiden kuuluisin (ja teoreettisin) kohta on teoksen toisessa osassa *Myytti tänään* oleva esimerkki myytin toiminnasta. Barthes analysoi tässä mm. *Paris-Matchin* irtonumeron kannessa olevaa kuvaa, jossa musta nuori mies ranskalaisessa sotilaspuvussa tekee kunniaa katse koholla ilmeisesti kohti trikoloria. Kielellisellä tasolla kuva muodostuu saussurelaisittain merkitsijästä ja

merkistä, siis kuvan ilmauksesta ja sen käsitteestä. Merkki on tällöin: *musta mies tekee kunniaa Ranskalle*. Mutta tämä merkki muuttuu myytiksi, kun merkistä tulee pelkkä merkitsijä. Tämä tapahtuu, kun näen, mitä kuva merkitsee. Se ei merkitse vain, että musta tekee kunniaa Ranskalle, vaan että Ranska on suurvalta, jonka pojat palvelevat sitä uskollisesti väriin katsomatta. Barthes kutsuu tätä toisen asteen semiologiseksi järjettelmäksi.

Barthes huomauttaa, että myytin synnytyessä, sen "alkuperäinen" kielellinen merkki (mustan kunnianteko) tyhjenee ja jäljelle jää vain *muoto*. Mustan kunnianteko on sinänsä kokonainen ja monimielinen kokonaisuus, mutta myytissä se on tyhjennetty keinotekoiseksi ja etäännytetty. Mutta tärkeää on, että muoto ei tyhjennä kokonaan tätä merkkiä, vaan vain köyhdyttää sen ja ottaa haltuun, käyttäen omaan tarkoitukseensa. Tässä muoto ottaa merkitsijän osan ja toisen puolen uudessa merkissä tai merkityksenannossa, kuten Barthes sanoo, muodostaa käsite, joka on kokonaan määrätyn ja historiallinen. Tämä käsite kytkee syyt ja seuraukset yhteen: musta osoittaa kunniaa, koska Ranska on suurvalta ja sitä rakastavat ja palvelevat kaikki väriin katsomatta. Käsitteenä kunniaa tekevä musta kiinnitetään Ranskan historiaan, siirtomaaseikkailuun ja nykyisiin vaikeuksiin.

Mytologialle on Barthesin mukaan tärkeää se, että käsite toistuu erilaisissa muodoissa: kuva mustasta tekemässä kunniaa, elokuva muukalaislegionasta, hallituksen tiedote yms. Näin käsite saattaa toimia hyvin laajalle ulottuvien merkitsijöiden avulla (kokonainen elokuva) tai mitättömän merkitsijän avulla (pieni ele). Ei ole olemassa pysyvää merkitsijän ja käsitteen suhdetta.

Myytti porvarillisena puheena

Myytti muuttaa merkityksen muodoksi, varastaa kielen, kuten Barthes ilmaisee, ei tehdäkseen kunniaa tekevästä mustasta symbolia, vaan tehdäkseen sen avulla suurvallasta luonnollisen. Myytti kulutetaan viattomana kausaalisenä "luonnonlakina", jossa merkitsijän ja käsitteen välinen suhde perustuu luontoon, ikuisen totuuteen. Tässä Barthes astuu askeleen vasemmalle: myytti on demystifioitava. Tämä siksi, että myytti on Barthesin mukaan viime kädessä depolitisoitua puhetta, johon porvaristo piilottaa oman nimensä ja kielensä yleisenä totuutena. Myytti on porvarillista, koska juuri porvaristo pyrkii piilottamaan poliittisuutensa ja idologisuutensa ja antamaan tilalle luonnolliseen järjestykseen itsestään selvinä kuuluvia lakeja.

Porvaristo piilottaa luokkataistelun myyttiin. Sen mukaan ei ole enää proletariaattia eikä porvaria, vaan universaali ihminen, yksi ja yleinen ihmisluonto tai kansakunta, jolla on moraalii,

taide, lehdistö, juhlamenot, oikeuslaitos, diplomatia, keskustelu, avioliitto, ruuanlaitto, vaatteet jne. Tällaista depolitisoitua myyttiä kohtaamme päivittäin niin puheessamme kuin tiedotusvälineissä ja kaikkialla minne katseemme suuntaamme.

Tässä Barthes tulee lähelle *Frankfurtin koulukuntaan* kuuluneiden **Theodor W. Adornon** ja **Max Horkheimerin** käsitystä myytistä. Heidän mukaansa perinteiseen myyttiin sisältyi kohtalonomainen välttämättömyyden periaate, joka yhdenmukaistaa kaiken yhden "järjen" alle. Tämä yhdenmukainen järki toteutuu edelleen nykyisessä yhteiskunnassa, jossa porvarillisesta arvosta on tullut luonnollinen laki. Näin myytti toimii edelleen ja etäännyttää lukijansa levittelemään käsiään.

Barthesin mukaan vain vallankumouksellinen kieli voi rikkoa myytin. Se on tuottavan ihmisen kieltä, suoraa käytännöllistä suhdetta, jossa maailmaa muutetaan ja tuotetaan. Ja ennen kaikkea tämä kieli on poliittista. Vain vallankumouksen nimeäminen voi kumota myytin siinä missä porvariston naamioituminen tuottaa sen.

Tätä silmälläpitäen huomaamme myytin voittokulun. Proletariaatti, vallankumous, kapitalismi, kommunisti jne. ovat sanoja, joita ainakaan Suomessa ei käytetä juurikaan muualla kuin "historiallisissa" fiktioissa. Ja silti vuosi 1994 kirjattiin "kansan" kahtiajakautumisen vuodeksi: kysymys ydinvoimalasta, presidentinvaalit, EU-äänestys. Myytin ruokahalu on loputon.

Reijo Kupiainen